

F. M. Denny
Islám a muslimská obec
Praha 1998

používá jen mezi muslimi-
no vdát se za jinověrce.
hou, ale musí to být vyz-

ženství. Děti z tohoto svazku se považují za muslimy a musí být také tak vychovávány. Uzavřené společenství ummy se k nezasevencům nechová nepřátelsky v tom smyslu, že by zůstávalo chladné nebo netečné k obecným lidským potřebám a problémům. Jedná se spíše o uzavřenost v tom, že svým členům nedovoluje, aby zbloudili, a přesto byli i nadále považováni za muslimy.

Šaháda Pokud jde o přijímání nezasevenců do společenství víry, dveře jsou dokořán a lidé se vždy srdečně radují, když nějaký člověk odpoví na výzvu islámu, pronese *šahádu* a stane se bratrem nebo sestrou ve víře. Aby se člověk stal muslimem, stačí pouze vykonat první z pěti pilířů islámu a s upřímným přesvědčením jednou přeříkat *šahádu* („Vyznávám, že ‚není božstva kromě Boha‘; Vyznávám, že ‚Muhammad je posel Boží.‘“).

Když jsem učil na univerzitě, jeden ze studentů pocítil nutkání pronést *šahádu* právě uprostřed mé přednášky. Přestup na islám už zřejmě nějaký čas promýšlel, když však náhle ve třídě pocítil Boží volání, nemohl odolat. Jiní dva muslimští studenti ho začali objímat, a pak společně v radostné modlitbě padli na tvář. Zbytek posluchárny je sledoval s úžasem, bázni a uctivě odlehčenou veselou náladou.

Salát: modlitba Pilíře islámu začínají *šahádou*, jež je doktrinálním prohlášením a zároveň aktem veřejného vyznání víry. Jakmile je toto stručné vyznání proneseno, odpovídajícím dalším vyjádřením je formální modlitba zvaná *salát*. Ze všech náboženských povinností islámu

se tento bohoslužebný úkon provádí nejčastěji a je téměř všudypřítomný. Má se provádět pětkrát denně a také při různých příležitostech, jako například při pohřbech a zatměních. *Salát* má pevnou formu, je to velmi pečlivě uspořádaný a přísně dodržovaný sled slovních formulí a tělesných pozic. *Salát* je předepsaný v Koránu a pro první muslimy jej vytvořil Muhammad. Ummu spojuje napříč věky a bez ohledu na zeměpisné hranice natolik jednotnou podobou, která nemá obdoby v žádném jiném světovém náboženství. Islám nemá kněžský stav, a tak všichni dospělí muslimové musí *salát* znát a být schopni jej vést, pokud jsou k tomu vyzváni.

Muslimové se *salát* učí už od dětství. Učí se vytvářet rovné řady za *imámem*, tím, kdo vede modlitbu, slouží jako vzor a zároveň udává tempo sledu vztyků, úklonů, padnutí na tvář (prostrací) a sedů, které se při modlitbě opakují. Oči všech jsou upřeny přímo před sebe a srdce i mysl se soustřeďují pouze na úkony prováděné při modlitbě. Celé shromáždění je obráceno směrem k Mekce a tamější svatyni *Ka'bě*. *Salát* se provádí za svítání, v poledne, v pozdním odpoledni, těsně po západu slunce a večer. Pokaždé je třeba vykonat určený sled předepsaných pozic, každý však může připojit i další.

Nezbytným předpokladem pro vykonání *salátu* je rituální očista jednotlivce. Obvykle (pokud se nejedná o těžké znečištění) postačí omytí tváře, hlavy, uší, nosních dírek, rukou až po lokte, nohou a kotníků, při němž se pronáší prosba o čistotu a vedení. Pokud je však člověk poskvrněn něčím, co se pokládá za těžké znečištění, jako pohlavním stykem nebo stykem s nečistou věcí, což jsou například prasata nebo psí sliny, pak musí provést velkou očistu, rituální koupel celého těla. Očista má pro muslimy takový význam, že neustále rozlišují mezi čistým

a nečistým stavem. Rozlišování též vychází z uzavřenosti ummy a také ji chrání. S čistotou a vyhýbáním se nečistému úzce souvisí právní rozdělení světa a lidských činů na dovolené a zakázané. Vykonnat *salát* bez předchozí očisty je nejen zakázané, ale provádí-li někdo *salát* bez předchozí očisty, modlitba je neplatná. *Salát* je osobní i veřejný úkon, jenž výrazně symbolizuje zvláštnost muslimské obce a odděluje ji od světských a nečistých předmětů a představ. „Čistota jde ruku v ruce se zbožností“ je u muslimů stejným ideálem jako u pietistických protestantů.

Slovo *mešita* pochází z arabského slova *masdžid*, což znamená „místo prostrací“. Mešita tedy není na prvním místě stavba, ale rituálně zasvěcený prostor. V některých zemích se výlučnost ummy symbolizuje zákazem vstupu do mešity pro nemuslimy (například v Maroku nebo Íránu). Sami muslimové se u vchodu musí zout a chovat se po všech stránkách uctivě.

Muslimská náboženská a estetická inspirace se setkala ve dvou vrcholných projevech v umění koránské arabské kaligrafie a v církevní architektuře. Mešita jako stavba dosáhla vrcholu symbolického vyjádření tím, že o Boží jedinství vypovídá svou jednoduchostí, prostorností a způsobem, jímž soustřeďuje zrak, sluch i srdce k rozjímání o Bohu. Architektura mešit někdy symbolizuje zahradu posmrtného života v nebi: sloupy představují kmeny stromů a fontány a jezírka chladné osvěžující potůčky, které šumí a rozlévají se pod stromy, a klenba mešity se nad tímto miniaturním rájem rozprostírá jako obloha.

Prvním předpokladem pro vybudování mešity je vhodné umístění. Místo by nemělo být znečištěné (nesmí být například vedle koželužny nebo pivovaru) a hlavní prostranství určené k prostracím musí ležet tak, aby věřící

byli obráceni čelem k Mekce (indonéští muslimové jsou obráceni na západ, syrští na jih atd.). Ve zdi mešity je vždy výklenek (nebo jiné vhodné označení), které udává správný směr modlitby. Výklenek může být prostý a bez ozdob, nebo naopak zdobený bohatě, ale jeho účel je vždy stejný. Vedle něj je vyvýšená kazatelna se schodištěm, krytá baldachýnem. Kazatelna se využívá při každé bohoslužbě s kázáním, například při páteční společné *modlitbě*, k níž se muslimové scházejí v hlavní mešitě. Podlaha musí být čistá a nesmí se na ní nic povalovat. V mešitách nejsou židle ani lavice, věřící se modlí na zemi na koberecích nebo rohožích. Obvykle tam jsou lampy, hodiny a v rohu knihovna s výtisky Koránu a jiných náboženských knih. S prostorem pro bohoslužby sousedí řádně vybavené místo pro omývání, jedno pro muže a jedno pro ženy. Je tam (v ideálním případě) tekoucí voda, záchody a soukromí. Vedle mešity nebo na ní je minaret, z něhož se zpěvným hlasem svolává k modlitbě. Minaret je univerzálním symbolem islámu. Slovo pochází z arabského označení pro „maják“ a symbolika je zřejmá - navádí lid na přímou cestu islámu. Volání, jež se ozývá z tohoto majáku, je Boží výzvou k počestnosti a pravdě: „Alláh je veliký! Vyznávám, že není božstva kromě Alláha. Vyznávám, že Muhammad je posel Alláha. Vzhůru k modlitbě! Vzhůru k dobrému činu! Alláh je veliký! Není božstva kromě Alláha!“

Zakát: almužna Třetím pilířem islámu je zákonem ustanovená almužna zvaná *zakát*. *Zakát* je jakási náboženská daň, která se odvádí z určitých druhů majetku a je povinná pro všechny, jejichž majetek přesahuje přesně stanovené minimum. Muslimové věří, že *zakát* očišťuje zbývající majetek dárce.

Almužna se vybírá vždy na konci roku a slouží k podpoře různých lidí: chudých muslimů, konvertitů, kteří se potřebují postavit na vlastní nohy (v mnoha společnostech znamená přechod z jedné náboženské obce do druhé radikální zlom, někdy dokonce společenskou a ekonomickou „smrt“), muslimských dlužníků z nutnosti, muslimských poutníků v tísní, muslimských válečných zajatců, muslimů zaneprázdněných obranou nebo šířením islámu a těch, kteří *zakát* vybírají.

Zakát není považován za dobročinnost. Patří k náboženským povinnostem a vedle *salátu* je hlavní součástí služby Bohu. *Salát* symbolizuje naprosté odevzdání se jedinému, všemohoucímu Bohu; *zakát* je symbolem hlubokého smyslu muslimů pro obec. Věřící si navzájem hmotně vypomáhají, čímž zlepšují soudržnost a bezpečnost ummy a dělají ji i čistší. Korán přirovnává *zakát* k výhodné půjčce Bohu, který ji mnohonásobně splatí. Bůh tak přikazuje muslimům, aby se spolu s ním podíleli na udržování řádné obce věřících. Činnost lidí jako Božích náměstků je opravdová odpovědnost a možnost, jak vykonávat správcovství pozemských statků. Bůh své děti obdařil bohatstvím a teď je žádá, aby mu je spláceli prostřednictvím skutků prospěšných pro obec. *Zakátem* podporovat obec tudíž znamená uctívat Boha.

Saum: půst Půst, muslimy zvaný **saum**, je čtvrtým pilířem islámu. Muslimové ho mají dodržovat v **ramadánu**, což je devátý z dvanácti lunárních měsíců muslimského kalendáře a trvá dvacet devět nebo třicet dní. Od svítání do soumraku je zakázáno jíst, pít, požívat léky, kouřit nebo se oddávat smyslové rozkoši. Večer je dovoleno jíst a užívat si manželských radovánek. Muslimové jedí také před svítáním, aby měli během dne dostatek

síly. Na nemocné, děti, staré lidi a další skupiny se povinnost půstu nevztahuje, ale ti, kdo mohou, by ho později měli nahradit.

Ramadán je měsíc, v němž byl Muhammadovi poprvé zjeven Korán, a považuje se za příznivý i z jiných důvodů. Muslimové se v tomto posvátném měsíci snaží pozvednout svůj duchovní a mravní život. Večery tráví na zvláštních modlitebních shromážděních v mešitách, kde recitují větší počet zbožných cvičení, dohromady asi dvacet. Společně recitují Korán a poté recitují i jednotlivě. Někteří věnují posledních deset dnů ramadánu intenzivní duchovní obnově a celý čas tráví v mešitě.

Ramadán je časem rozvázného rozjímání, což v závislosti na ročním období a oblasti nemusí být snadné. Ale zkušenost věřících se rytmu ramadánu snadno přizpůsobí a jsou živým důkazem fyzického i duchovního přínosu půstu. Největším přínosem je společně sdílený pocit příslušnosti k jedinému lidskému rodu a rozdíly ve společenském postavení, bohatství či jiné okolnosti, které lidi rozdělují, se téměř smazávají. Přes všechnu námahu, která půst provází, není ramadán období smutné nebo poznamenané úzkostí. Večery jsou obvykle plně veselí a lidé se celou dobu snaží chovat co nejpokorněji a dávají si pozor, aby nebyli rozmrzelí a unáhleně neřekli něco hněvivého. Někteří se možná cítí unavení, ale obecně převažuje zostřené vnímání a sebezpytování.

Na závěr půstu v ramadánu přichází jeden ze dvou kanonických svátků muslimského roku, „Slavnost přerušení půstu“, kdy si muslimové navzájem posílají pozdravné pohlednice, chystají zvláštní jídla a snaží se svátek strávit s rodinou. Tato slavnost se zahajuje zvláštní *modlitbou*.

Hadždž: pouť Pátým a posledním pilířem islámu je pouť, *hadždž*, do Mekky, která se koná v měsíci k tomu účelu zvláště určeném. Je to jediný pilíř, který není naprosto povinný. Má se provádět jen tehdy, když to dovolují osobní, finanční a rodinné okolnosti. Poutníkovi, který absolvoval *hadždž*, přísluší čestný přívlastek *hádždž*, který pak do konce života může používat jako součást svého jména.

Salát je neustálé cvičení v modlitbě a utužování obce, při němž je soustředěná pozornost upřena k Mekce. *Hadždž* umožňuje věřícím cestovat fyzicky k posvátnému středu, kde podle muslimů žil Adam a Eva, kde Abraham a jeho syn Izmael postavili *Ka'bu* jako první chrám Jediného Pravého Boha a kde Muhammad často svolával k *modlitbě* a vedl při něm své souvěrce, přestože byli kvůli prostracím krutě pronásledováni. Pyšní pohanští Arabové se padání na tvář vysmívali a považovali je za zbabělost. Prostrace se však stala novým symbolem muslimské hrdosti, symbolem odevzdání se svému Pánu.

Když poutníci vidí, slyší a potkávají souvěrce všech ras, jazyků a kultur ze všech koutů světa, prožívají značné vzrušení. Muži si oblékají dvoudílný, bílý, bezešvý háv symbolizující jejich vstup do rituálně čistého stavu zasvěcení, *ihrámu*. I ženy mohou nosit bílé roucho, které jim zakrývá celé tělo a hlavu, ale stačí, když mají čistý a skromný oděv typický pro oblast, z níž pocházejí. Jsou-li muži oblečeni v *ihrámovém* hávu a ženy v národním kroji, muslimové se radují z této dvojí symboliky muslimské jednoty a rovnosti a zároveň bohaté a tvořivé kulturní rozmanitosti. Umma se tedy výrazně zaměřuje na společnou oddanost Bohu a zároveň se skvěle rozptýluje v pestrých kulturních podobách, z nichž všechny

mají společný cíl uložený Bohem v Koránu, totiž „přikazovat dobré a zakazovat zlé“.

Přestože islám nemá žádný obřad vstupu do ummy, *hadždž* lze přirovnat k obřadu životního postupu, který se vyznačuje oddělením od jednoho duchovního postavení a přechodem do postavení vyššího. Prvním krokem je formální rozloučení a sepsání závěti. V Mekce se poutník ve stavu zasvěcení, *ihrámu*, musí zdržet pohlavního styku, nesmí se holit, stříhat si vlasy nebo ochlupení, používat voňavku, nosit drahé šperky, lovit zvěř ani trhat rostliny. Je tudíž oddělen od každodenního života a dostává se do zvláštního rituálního stavu, což je společný znak všech obřadů životního postupu na světě. V době vlastních poutních obřadů probíhá v Mekce ne daleko *Ka'by* a na několika dalších místech rituální opakování prvotních duchovních událostí: poutníci se modlí tam, kde se kdysi modlíval Abraham; horečně hledají vodu, jako ji pro svého bezbranného syna Izmaela hledala na poušť zapuzená Hagar; při třech příležitostech sedmkrát obcházejí *Ka'bu*, tak jak to prý dělali dávní vyznavači jednoho Boha a jak k tomu svým příkladem vybídl Muhammad; a provádějí krvavou oběť na památku Abrahamovy oběti berana, když Bůh zkoušel jeho víru a nakonec ho zprostil strašlivého příkazu obětovat vlastního syna (jímž byl podle Koránu Izmael).

Vrcholem *hadždže* je rituální stání na planině Arafát, několik kilometrů od Mekky u hory Milosrdenství, kde Muhammad v posledním roce svého života pronesl z velbloudího hřbetu shromážděným poutníkům kázání na rozloučenou. Rituální stání začíná v poledne zvláštní *modlitbou* a pokračuje až do večera. Poutníci celé odpoledne rozjímají, prosí Boha o odpuštění hříchů a zavazují se, že zbytek života stráví v obnovené a usilovnější službě.

bě Bohu a muslimům. Na rozsáhlou planinu se k rituálnímu stání sejdou až tři miliony poutníků, což je snad dostatečný důkaz o velikosti celosvětové obce muslimů. Když někdo z jakéhokoli důvodu obřad stání zmešká, celá pouť se považuje za neplatnou a je třeba ji někdy přišť zopakovat. Všimněte si, že rituální stání je zaměřeno na nové odevzdání se jednotlivých poutníků, k němuž dochází pod dojmem rituálních opakování, která mu předcházejí. V terminologii vědeckého studia rituálů se této době říká „mezidobí“, kdy dochází k duchovní přeměně a nakonec k postupu do nového stavu *hádždže*.

Po obřadu stání přichází na řadu svátek obětování, jehož symbolika sahá zpět až k Abrahamovi. Obětování - ovcí, koz, velbloudů nebo dobytka - má dvojitý význam. Je to vyvrcholení pouti, jakési liturgické uvolnění, tak jako tomu bylo u Abrahama a Izmaela. Zároveň je to část *hádždže*, které se účastní i muslimové po celém světě prostřednictvím slavnostního *salátu* a vlastními oběťmi zvířat. Této slavnosti se říká „Velký svátek“ a spolu se slavností na závěr půstu doplňuje každoroční cyklus muslimských svátků. Oběť se provádí tak, že se zvíře postaví hlavou ve směru mekkánské *Ka'by*, poutník řekne „Bůh je velký“ a „Ve jménu Boha“ a rychle a čistě zvířeti prořízne krk. Než zvíře rozporcuje, nechá se všechna krev vytéct, což se velmi podobá židovskému usmrcování zvířat a přípravě rituálně čistého masa (*košer*). Opět jde o jistý druh rituálního oddělení, po němž údajně maso zůstává čisté a zdravé. Muslimové, tedy alespoň ti, co nejsou na pouti, pak maso rozdělí na několik porcí a obvykle je rozdají potřebným a sousedům. Třetí díl zůstává obětníkovi a jeho rodině. Porážku smí provádět pouze muži, pořádá-li oběť žena, zastoupí ji mužský příbuzný nebo jiný zástupce.

V posledních dnech *hádždže*, po oběti, poutníci postupně vystupují ze stavu *ihrámu* - nechávají se ostříhat a oholit, obléknou si všední šaty a začínají pomýšlet na to, co je čeká po návratu z Mekky. Pohlavní styk je stále zakázaný - až do skončení jistých závěrečných obřadů, jimiž je rituální kamenování ďábla a závěrečné obcházení *Ka'by*. Pokud tak neučinili před *hádždžem*, snaží se poutníci obvykle navštívit Medínu, Město Prorokovo, které leží asi tři sta kilometrů severně od Mekky. Medína je, podobně jako Mekka, město zakázané, přístupné pouze muslimům. Přestože návštěva Medíny není povinná, považuje se za záslužnou a vždy velmi významnou, jelikož je to příležitost poklonit se u hrobky proroka Muhammada a podívat se i na jiná svatá místa v tomto městě uprostřed oázy, kde byla poprvé vytvořena umma vedená Koránem a Božím Prorokem.

Konec pouti symbolizovaný zrušením podmínek *ihrámu*, odjezd z Mekky a uvítání doma příbuznými a přáteli (na letištích a v přístavech jsou obvykle obrovské davy vítajících) značí návrat do normálního života v novém postavení, jenž odborníci na studium rituálů označují jako „znovuzačlenění“. Poutník nyní může před svým jménem používat titul *hádždží*, ale v některých oblastech nové postavení doprovázejí i další změny. Například v Egyptě je zvykem, že si poutníci na zdi svých domovů nechají zvenčí vymalovat některé výjevy z *hádždže*. Obvykle jsou na nich zachyceny určité momenty z cesty - parník, letadlo, velbloud nebo kůň s jezdcem (někteří tradicionalisté rádi vstupují do Mekky na koni jako kdysi Muhammad), vždy je na nich posvátná *Ka'ba* a často též Prorokova hrobka v Medíně. Toto poutní umění lze interpretovat různými způsoby, ale jeho hlavní smysl, podle posledních rozborů, souvisí s egyptským pojetím

světců nadaných požehnáním a duchovní mocí, kterou přinášejí celému společenství. Vracející se poutník v lidových interpretacích islámu získává prestiž člověka, je muž patří mimořádná úcta. *Hádždž* bydlí v domě označeném symboly nejvyšších středisek islámské svaté moci, Mekky a Medíny.⁴⁷

Džihád Pět sloupů islámu - vyznání Boží jednosti a Muhammadova poselství, modlitba *salát*, almužna, půst v měsíci ramadánu a pouť do Mekky - tvoří jen základní strukturu muslimské ortopraxe. V individuální i obecní rovině existuje mnoho dalších úkonů, které dohromady tvoří úplný islámský způsob života. Muslimský výraz pro pobožnost je *ibáda*, což doslova znamená „služba“, v podobném významu jako „bohoslužba“ v křesťanství. Bohu se *slouží* bohoslužbou a bohoslužba je určena výhradně Bohu. Další formu služby Bohu v islámu představuje *džihád*, jehož význam je třeba dobře vysvětlit. *Džihád* je často zmiňován ve zpravodajství ze Středního východu, kdy muslimové vyhlašují „svatou válku“ proti zlu a nepřítelům islámu, ať jsou to západní země nebo muslimští souvěrci, s nimiž nesouhlasí (příkladem je extremistické hnutí „Islámský *džihád*“ v Libanonu). Ale *džihád* ve skutečnosti znamená „usilování“ o to, co se líbí Bohu. Může znamenat boj proti nepřítelům islámu, či dokonce snahu šířit islám mečem (na to se názory muslimů značně různí), ale slavné Muhammadovo učení tvrdí, že „velký *džihád*“ je duchovní zápas každého člověka s vlastní vírou a potřebou kajícnosti, zatímco *džihádu* jako ozbrojenému konfliktu říká „malé“ usilování. Bez ohledu na převažující názor nebo praxi bývá *džihád* někdy považován za šestý pilíř islámu, a tudíž za jistou formu služby Bohu podle zvláštních pravidel.

Vedení ummy v podobě Písma svatého a Prorokova příkladu

Dvojitou strukturu *šahády* zaměřenou zaprvé na Boží jedinnost a zadruhé na Muhammadovu prorockou roli posla v muslimské obci ztělesňuje Korán, který pro muslimy obsahuje Boží zjevené vedení, a Prorokova sunna, jež obsahuje Muhammadovy „zvyklosti“, obvyklý způsob jednání, tak jak je zachycen ve zprávách vyprávějících o jeho učení a činech. Podle muslimů je nesmírně vhodné se tyto zprávy učit, řídit se jimi, a kde je to vhodné, je i napodobovat.

Korán

Korán byl Muhammadovi zjeven tajuplným procesem verbálního vnuknutí, které podle muslimů zprostředkoval archanděl Gabriel. Muslimové tvrdí, že Korán obsahuje pouze slova Boží a žádné příměsi lidského původu, ať od Muhammada nebo z jiných zdrojů (například z jiných svatých knih, třeba Bible). Muhammad přijal a šířil koránské recitace v té podobě, v níž mu byly předány. Stále objemnější soubor zjevení začali muslimové brzy používat jako modlitební knihu a rádce neboli zdroj vedení. „Vedení“ je i jedno z několika synonym Koránu. Jiným je „rozlišení“ - mezi dobrem a zlem, pravdou a bludem.

Po Muhammadově smrti jeho druhové všechny recitace shromáždili a nakonec se jim podařilo je uspořádat do psané, knižní podoby, s níž souhlasili tehdejší znalci, kteří stáli po Muhammadově boku a látku s ním a dalšími spolehlivými druhy recitovali a dobře ji znali. A tak Korán coby živá recitace a kniha spatřil světlo světa a skupina znalců z Prorokova kruhu jej prohlásila za